

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR DIQQATINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY OMILLARI

Ismatullayeva Gulshoda Ergashevna.

*Farg'ona viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi
"Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasida o'qituvchisi.*

Annotatsiya. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat mahsuldorligining rivojlanishi maktabga tayyorgarligining asosi hisoblanadi. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar diqqatini o'ziga xosligi, hamda bolalar diqqatini rivojlantirish usullari to'g'risida ilmiy izlanishlar olib borgan psixolog olimlarni tadqiqot natijalari berilgan bo'lib, ushbu tadqiqot natijalari tahlili keltirilgan.

Kalit so'zlar: Maktabgacha, kichik maktabgacha yosh, katta maktabgacha yosh, psixologlar, ixtiyoriy diqqat, ixtiyorsiz diqqat, bilish jarayonlari, bola.

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Исматуллаева Гулшода Эргашевна

Ферганский областной национальный центр подготовки педагогов по новым методикам "Кафедра дошкольной, начальной и специальной методики обучения"

Аннотация. Развитие продуктивности внимания у дошкольников является основой готовности к школе. В статье представлены результаты исследований психологов, проводивших научные исследования особенностей внимания детей дошкольного возраста и методов развития детского внимания, и представлен анализ результатов этих исследований.

Ключевые слова: Дошкольный возраст, дошкольный возраст, дошкольный возраст, психологи, произвольное внимание, непроизвольное внимание, познавательные процессы, ребенок.

THE MAIN FACTORS OF DEVELOPING THE ATTENTION OF PRESCHOOL CHILDREN

Ismatullayeva Gulshoda Ergashevna

Teacher of the Department «Methodology of Preschool and Primary Education» of the Fergana Region National Center for Training Pedagogues in New Methodologies

Annotation. Development of attention efficiency in preschool children is the basis of school readiness. The article presents the research results of psychologists who conducted scientific research on the peculiarities of preschool children's attention and methods of developing children's attention, and the analysis of the results of this research is presented.

Key words: Preschool, junior high school age, senior high school age, psychologists, voluntary attention, involuntary attention, cognitive processes, child.

O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyevning maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda: "Maktabgacha ta'lim tizimi uzluksiz ta'limning birlamchi, eng asosiy bo'g'ini hisoblanadi. Mutaxassis va pedagoglarning ilmiy xulosalariga ko'ra, inson o'z umri davomida oladigan barcha axborot va ma'lumotning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda oladi. Ana shu dalilning o'zi bolalarimizning yetuk va barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida bog'cha tarbiyasi qanchalik katta ahamiyatga ega ekanini yaqqol ko'rsatib turibdi." Bunga qo'shimcha isbot qidirib uzoqqa borishning hojati yo'q. Maktabgacha talim tashkilotida tarbiyalangan bola

bilan maktabgacha talim tashkilotida bormagan bolani tafovutida, ularning fikrlash darajasi o'rtasida katta farq borligini sezish qiyin emas. "Shuning uchun ham biz maktabgacha ta'lim tizimini qayta ko'rib chiqish masalasini davlat siyosati darajasiga ko'tarib, bu borada katta ishlarni boshladik. Agar shu ishni har tomonlama puhta o'ylab amalga oshirmasak, butun ta'lim tizimida sifat o'zgarishiga erishishimiz, ta'limning uzluksizligini ta'minlashimiz qiyin bo'ladi", deya ta'kidladilar.

Bolaning rivojlanishida maktabgacha bo'lgan davri juda muhim o'rin tutadi. Bu davrda bolaning jismoniy, axloqiy, psixologik salomatligi shakllanadi va aqliy rivojlanish qobiliyatlari takomillashadi. Bolani kelajakda omadli, aqlli hamda iste'dodli bo'lishini istagan ota-ona uning rivojlanishiga aynan shu davrdan boshlab ahamiyat bermog'i lozim.

Prezidentimiz yosh avlod tarbiyasiga katta ahamiyat berib, shunday degan edi: "Yosh avlodni tarbiyalash biz uchun eng asosiy vazifadir" shundan kelib chiqib, hozirgi vaqtda ta'lim-tarbiyaning odatiy bo'lgan shakllari va usullarini izlab topish, o'sib borayotgan avlodda mustahkam umuminsoniy ishonch va qarashlarini shakllantirish; shaxsda milliy madaniyat va milliy qadriyatlarni hurmat qilish, avaylab asrash tuyg'ularini o'stirishga diqqatimizni qaratmog'imiz lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat mahsuldorligining rivojlanishi maktabga tayyorgarligining asosi hisoblanadi. Ta'lim-tarbiya muassasalarida bolalarni maktabga tanlab olish masalasi hamma joylarda ham maqsadga muvofiq ravishda amalga oshirilmoqda deb bo'lmaydi. Bu o'z navbatida, respublikamizdagi psixodiagnostik tanlov ishlari an'alarining hali yetarli darajada muvofiqlashtirilmaganligi, zarur bo'lgan me'yoriy ko'rsatkichlarning ishlab chiqilmaganligi kabi turkum ob'ektiv va sub'ektiv omillarga bog'liqdir. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorgarligidagi eng asosiy masala bola shaxsidagi diqqatning rivojlanganligiga bog'liqdir.

Ko'rinib turibdiki, maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish jarayonining asosi diqqatning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lib, bu muammo ko'p qirrali bo'lib, uni o'rganish psixologik va fiziologik jihatdan keng tarmoqda tadqiq qilishni taqozo etadi. Aynan shu ma'noda, biz maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda diqqat mahsuldorligini rivojlanishda milliy xalq o'ynalarining ta'siri maktabga tayyorgarligini sharti sifatida tadqiq etish, hamda ulardan tegishli ilmiy, asosli xulosalar chiqarib, keng jamoatchilikka targ'ib qilishni dolzarb muammo deb bildik.

Ixtiyorsiz diqqat maktabgacha yoshdagi bolalik davrida ustunlik qiladi. Shu sababli, bolalar kamdan-kam hollarda uzoq vaqt davomida bir xil ishni qilishadi. Maktabgacha yoshdagi barcha davrlarda bolalar faoliyatining murakkablashishi tufayli diqqat yanada yo'naltirilgan va barqaror bo'ladi.

Kichik maktabgacha yoshdagi bolalar 25-30 daqiqa davomida bir xil o'yinni o'ynashlari mumkin. Kattaroq maktabgacha yoshdagi bolalar - 1-1,5 soatgacha.

4-6 yoshli bolalar ixtiyoriy e'tiborni jalb qila boshlaydilar.

Diqqatning psixologik tahlilini K.D.Ushinskiy tarbiya muammosi bilan bog'lab, diqqatni boshqara bilishni aqliy rivojlanish va amaliy faoliyat uchun asosiy omil deb hisoblaydi. Diqqatning maqsadga muvofiq boshqarish yoki idrok qilish paytida asosiy ishdan tashqaridagilarga chalg'imaslik tushuniladi. Tarbiyachining vazifasi bolalarning faol diqqatini to'g'ri yo'nalishda ko'rish va ularning diqqatini o'zlari boshqarishga o'rgatishdan iboratdir.

L.S.Vigotskiy psixik funksiyalar rivojlanishini o'rgana borib, ular ichiga ixtiyoriy diqqatni ham kiritadi. Uning fikricha, bola diqqatining tarixi - bu bola xulqining paydo bo'lishi tarixidir. L.S.Vigotskiy ishlarining xarakterli tomoni kishi psixikasini tushunishda tarixiy va genetik yondashishdir. Buni u diqqatni o'rganishga ham tadbiq qilgan va diqqatning rivojlanishini ko'rsata olgan. Muallif diqqat rivojlanishining ikkita yo'nalishini ko'rsatadi:

1. Diqqatning natural (tabiiy) rivojlanishi. Bunda muallif umumorganik rivojlanishini tushuntiradi, ya'ni markaziy nerv tizimining strukturaviy va funksional jihatdan o'sishini ko'rsatadi. Bu rivojlanish butun hayot davomida bo'ladi, ammo bunda «sekinlashgan» va «bir oz pasaytirilgan» ko'rinishlari mavjud.

2. Diqqatning madaniy rivojlanishi. Bunda ixtiyoriy diqqatning namoyon bo'lish xususiyati madaniy konsepsiya bilan bog'liq deb tushuntiriladi. Katta yoshdagi odamlar diqqatining psixologik mexanizmi haqida gapirib, tashqi operatsiya organizm xulqini ichki operatsiyasiga aylanadi, deydi. Madaniy rivojlanish bola tashqi muhit bilan aloqa qila boshlagandan o'sa boshlaydi.

L.S.Vigotskiy ishlarini A.N.Leontev o'z tadqiqotlarida davom ettirib, ixtiyoriy diqqatning rivojlanishini o'rgandi. U ixtiyoriy diqqat xatti-harakatni boshqarishning oliy shakli va tarixiy rivojlanish mahsuli deb tushundi. Bolalarda diqqat shakllarini tahlil qilib 3 ta bosqich mavjudligini ko'rsatdi.

1. Natural bevosita, to'g'ridan-to'g'ri aktlardan iborat. Bunda to'planish ixtiyorsiz namoyon bo'lib, asosan maktabgacha bo'lgan bolalarda vujudga keladi. Ya'ni bu bolalar o'z xulq-atvorlarini o'zlari boshqara boshlaydilar.

2. Tashqi belgining ahamiyatini egallash, tushuna bilishlari turadi. Bu bosqich boshlanqich ta'limda asosiy rol o'ynaydi.

3. Tashqi taassurotlarning ichki ta'sirlarga aylanish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, bu asosan katta yoshdagi kishilarda bo'ladi.

Uzoq vaqt A.N.Leontev maktabgacha yoshdagi bolalar diqqatini tekshiradi. Chunonchi, idrok bilan diqqat aloqasini o'rgandi. Diqqat hodisasi shunday hodisaki, u idrokning qanday kechishi bilan belgilanadi, deb tushuntirdi.

Bu yoshda birinchi marta ular o'zlarining e'tiborlarini boshqarishni boshlaydilar, ongli ravishda ba'zi bir narsalarga, hodisalarga yo'naltiradilar, ular uchun qolish uchun ba'zi vositalardan foydalanadilar.

Katta maktabgacha yoshdan boshlab, bolalar o'zlarini intellektual jihatdan muhim qiziqishlarga ega bo'lgan harakatlarga (jumboq o'yinlari, topishmoqlar, o'quv-tarbiyaviy vazifalar) e'tiborini qarata oladilar. Etti yoshga qadar intellektual faoliyatda diqqat barqarorligi sezilarli darajada oshadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar e'tiborining quyidagi xususiyatlari mavjud:

1) qisqa konsentratsiya, qisqa vaqt ichida sezilarli tebranishlarga moyilligi, bolalar bir necha marotaba faoliyatning bir turidan ikkinchisiga o'tishadi, rejalarini bir necha bor o'zgartiradilar;

2) tashqi ta'sirlarga rioya qilish, hatto ozgina begona stimuly ham bolaning e'tiborini faoliyatdan chalg'itadi;

3) mashg'ulot turiga qarab, 4 yoshli bolalar qiziq ertakni diqqat bilan tinglashlari yoki 20 daqiqaga yoki undan ko'proq vaqt davomida multfilmlarni tomosha qilishlari mumkin, ammo ular kuku boshlangandan 5 minut o'tgach, qiziq bo'lmagan mashg'ulotlardan chalg'itadilar;

4) ixtiyoriy ruhiy tartibga solish bo'lmagan taqdirda o'z xohishiga ko'ra bir ob'ektdan ikkinchisiga o'tish imkoniyati yo'qligi;

5) bolalarning yoshiga qarab, bolalar qanchalik kichik bo'lsa, ular kattalarning so'zlariga shunchalik kam e'tibor berishlari mumkin, chunki ularning e'tiborini yorqin, jozibali narsalar ko'proq jalb qiladi (so'zlar faqat ularga hamroh bo'ladi) ularni tug'diradi)) o'rta va kattaroq maktabgacha yoshdagi kattalar so'zlari bola uchun muhimroq ahamiyatga ega bo'lib, u o'zini o'zi faol ravishda ularga e'tiborini qaratadi;

6) diqqatning zaif taqsimlanishi (bir vaqtning o'zida ikki yoki undan ortiq faoliyat turlarini bajara olmaslik), kichik hajm (qisqa vaqt ichida ko'plab ob'ektlarni o'z ichiga olmaslik)

Bog'cha yoshdagi bolalar diqqatining rivojlanishi faqat bog'chadagi sharoitgagina emas, balki ko'p jihatdan oiladagi sharoitga ham bog'liqdir. Shuning uchun ham bolalarning diqqati bir tekisda va bir darajada rivojlanmaydi. Ayrim bolalar oilada tegishli nazorat ostida bo'lmasligi, yoki haddan tashqari erka qilib, taltaytirib yuborilganligi sababli o'zlarining xatti-harakatlari, hulq-atvorlarini tartibga sololmaydilar. Bunday bolalar hamma narsalarga ruhsatsiz tegaveradigan, bir joyda tinib-tinchib o'tira olmaydigan, tartibga chaqirilganda gapga quloq solmaydigan bo'ladilar. Bunday bolalarda diqqat juda beqaror bo'lgani uchun ular hech bir narsa ustida qunt bilan mashg'ul bo'la olmaydilar. Diqqatni boshqara bilmaslik, ya'ni ma'lum muddat davomida bir narsaga yo'naltira olmaslik mashg'ulotlarda intizom buzish va boshqalarga halaqit berishga olib keladi. Ana shuning uchun tarbiyachilar bunday bolalarga nisbatan individual munosabatda bo'lishlari (har xil mas'uliyatli topshiriqlar berish va hokazo), ularda diqqatning kuchini har onda barqarorlik xususiyatini tarbiyalab borishlari zarur. Bog'cha yoshida bolalarda avvalgi davrlarga nisbatan diqqatning ko'lami (hajmi) ham ancha kengayadi. Bolalar diqqatining ko'lami katta odamlarnikiga nisbatan hali ham juda tor bo'ladi.

Maktabgacha yoshidan boshlab bolalarda ixtiyoriy diqqat rivojlana boshlaydi. Biroq, kichik yoshdagi bog'cha bolalarida ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi. Kichik yoshdagi bog'cha bolalarida kun sayin paydo bo'ladigan yangi-yangi qiziqishlar, o'yin faoliyatlarining xilma-xil bo'la borishi ularda ixtiyorsiz diqqatni asta-sekin takomillashtirib boradi. Bog'chada jamoa tomonidan talab etiladigan tartiblaiga bo'ysunish, qoidali o'yin shartlarini so'zsiz bajarish, kattalarning topshiriqlarini chidam, qunt bilan ado etish kabi hollar bog'cha yoshidagi bolalarda diqqatning ixtiyoriy turini rivojlantiradi. Bolalarda ixtiyoriy diqqatni rivojlantirishda o'yinning roli juda kattadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. M. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib –intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lish kerak". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016- yil yakunlari va 2017- yil istiqbollari bag'ishlangan majlisdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi "Xalq so'zi" gazetasi, 2017-yil 16- yanvar, № 11.

2. Mirziyoyev Sh.M. "Oliy Majlisga murojatnomasi". O'zbekiston" 2017.

3. G'oziev E. Ontogenez psixologiyasi Nazariy- eksperimental tahlil. -T.: Noshir, 2010. – 356 b.

4. Do'stmuhammedova SH.A., Nishonova Z.T. va boshqalar Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013 – 343 b.

5. Yunusova G. S. THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN //The Way of Science. – 2014. – C. 84.

6. Yunusova, G. S. «THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN.» The Way of Science (2014): 84.

7. Yunusova, G. S. (2014). THE OUTCOMES OF A STUDY PREPARING BOYS AND GIRLS AT YOUNG AGE FOR FAMILY LIFE IN CONDITION OF UZBEKISTAN. The Way of Science, 84.